Memento mori

Begraafplaatsen in Udenhout en Biezenmortel en gebruiken bij dood en begrafenis

Open Monumentendag 2012

Colofon
Uitgever “Stichting Heemcentrum ‘t Schoor Udenhout – Biezenmortel” ter gelegenheid van Open Monumentendag 2012 in samenwerking met de Werkgroep Open Monumentendag Tilburg

Redactie Kees van Kempen
Samenstelling Henk Haen en Kees van Kempen
Lay out Hans Pickhard
Drukkerij ELKA

8 september 2012
Oplage 350

Bronnen
- Boekenserie Heemcentrum ’t Schoor Udenhout-Biezenmortel
- Artikel van Henk Haen over het oudste bidprentje in De Kleine Meijerij
- “Begraven in de Udenhoutse kapel”, De Kleine Meijerij jrg.17 blz.134
- “Oude begrafenisgebruiken te Udenhout”, J.F. Maas, Brabants Heem, jrg.12, blz.110
- Archief Kees van den Bersselaar
- Archief Parochie St.-Lambertus Udenhout
- Catalogus tentoonstelling ‘De dood verbloemen’ Nieuwe Kerk Amsterdam 1982

Afbeeldingen uit de collecties van Kees van den Bersselaar, Jan Denissen, Henk Haen, Hans Pickhard, archief parochie St.-Lambertus Udenhout en Heemcentrum ‘t Schoor

© Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd zonder voorafgaande toestemming van de uitgever.

Inleiding

De doden begraven, een werk van barmhartigheid

In 2012 heeft een werkgroep op initiatief van Heemcentrum ’t Schoor en van de Parochie St.-Lambertus een aantal zerken op het Udenhoutse kerkhof gerestaureerd om deze te kunnen behouden ondanks alle invloeden van het weer. Van sommige zerken is de steen gerestaureerd, andere zerken zijn voorzien van nieuwe ornamenten en een aantal zerken is schoongemaakt. Op Open Monumentendag 2012 is het werk gereed, reden om daar met een herinneringsboekje even bij stil te staan.

Mensen hebben al eeuwenlang het graf van hun geliefden voorzien van een gedenkteken, vaak in steen uitgevoerd. Zo’n grafsteen is een herinnering, soms eenvoudig, soms mooi en persoonlijk. De mens staat bij de dood voor een onzichtbare muur van onbegrip: “Waarom overkomt mij dat?”. En die muur moet afgebroken worden door begrip in ontmoeting en ervaren van aanvaarding of overgave in liefde. Het is een doortocht door de muur die de afscheiding is, door een andere manier van zien, die de liefdedaden van allen, dus van God, belangrijker vindt dan de liefde voor de ene, ondanks het gevoel van gemis dat blijft. Want het leven gaat door en je hebt het niet in je hand, je hebt er geen grip op. En sterven is natuurlijk, niets bijzonders, al komt het ongelegen en onverwacht.

Memento mori (gedenk te sterven) stond op pilaren van het hekwerk van het Udenhoutse kerkhof.

Heemcentrum ’t Schoor Udenhout – Biezenmortel
September 2012

Hoofdstuk 1

Voorgeschiedenis

De parochie Oisterwijk

Udenhout behoorde van oudsher tot de parochie van Oisterwijk. Toen Oisterwijk in 1230 stadsrechten kreeg en daardoor de vleugels kon uitslaan zal er in ieder geval kort daarna een kerk zijn gebouwd. In 1231 is er sprake van pastoor Balduini “de Osteruuic et de Tilborch”. Ergens in deze tijd is de oude middeleeuwse kerk van Oisterwijk gebouwd waar veel generaties Udenhouters hun hoogtijdagen vierden en hun sacramenten ontvingen. Dat was in een tijd dat de Udenhoutse gelovigen niet wekelijks de mis bijwoonden. Dat zou ook niet kunnen in een tijd waarin de meeste mensen de afstand te voet of met een os moesten afleggen. De situatie lag natuurlijk anders bij het toedienen van de sacramenten van doop en huwelijk en ook bij het begraven van de doden op het kerkhof van de Oisterwijkse Petruskerk.

Liever niet in Oisterwijk begraven

In 1629, tijdens het beleg en de val van Den Bosch, vluchtte de Oisterwijkse pastoor. De daardoor ontstane situatie gaf aanleiding tot een nauwe betrokkenheid van Udenhout met de parochie van Loon op Zand. Het gevolg van die betrokkenheid was, dat in de periode van 1629 tot 1700 veel Udenhoutse overledenen werden begraven in Loon op Zand en maar een enkele dode zijn laatste rustplaats vond in Oisterwijk. De Oisterwijkse pastoor eiste later zijn rechten weer op en verbood dat Udenhouters nog in Loon op Zand werden begraven. Het streven van de Udenhouters om hun parochie los te weken van de Oisterwijkse en de afkeer van de Oisterwijkse pastoor was zo groot, dat alles beter was dan te worden begraven in Oisterwijk. Daarop lieten veel Udenhouters zich begraven in Berkel.

Enkele eigenaren van oude landgoederen van Udenhout en Biezenmortel zijn begraven in de Sint Jan van Den Bosch. Dat zijn:

- Jacob Bax, eigenaar van het Udenhoutse landgoed de Strijdhoeven, overleden 31 maart 1591;
- zijn vrouw Anna Hack, overleden op 18 juni 1604;
- de latere eigenaar van de Strijdhoeven, Peter van Broeckhoven, overleden in 1637;
- en een eigenaar van het Biezenmortelse leengoed de Vorsselaer, Melchior Donckers.

Begraven in Unentse grond

De Raad van State had al in 1682 toestemming verleend aan de gemeente om in Udenhout een eigen begraafplaats aan te leggen. Tot 1708 is daar geen gebruik van gemaakt. Vanaf 1708 werd er in Udenhout begraven op het terrein rondom de Cruysstraetse kapel. De kapel was na 1629 onteigend door de protestantse bestuurders. De grond was sinds mensenheugenis eigendom van de dorpsgemeente. In 1710 bevestigde de Raad van State haar eerdere toestemming in Udenhout een kerkhof te maken om de doden daar te kunnen begraven. In 1711 kocht het dorp een ‘baerkleet ten dienste van den doode’. Rond het kerkhof legde men een aarden wal aan, met een toegangspoort vlak bij de kapel. Op de grondwal plantte men een heg van ‘doorneplantsoen’. Het geheel was dus een ingesloten ruimte.

Van het begraven in en bij de Cruijsstraetse kapel is een begraafboek bijgehouden. Hieronder enkele opmerkelijke passages.

14-03-1712	Begraven een kind ongedoopt van Adriaan Lammers Bosmans
12-04-1737	Op de begrafenis van Arian Coolen doodegebleven Willem Cornelis Swaans en naar Loon gebracht omdat hij daar woonachtig was
30-10-1737	Huijbert Lens is hier doodgestoken
15-12-1752	Kind van Jan Boom (het doodgeboren kind krijgt geen naam)
13-06-1768	Arm passant Christoffel Bats
01-01-1795	Twee kinderen van een arme rijsende man, de naam onbekend
25-02-1799	Het kind van den Ae hetwelk van het hoge water van Giersbergen niet naar Drunen konde getransporteerd worden
11-12-1800	Een vreemdeling in een schuur gestorven, genaamd Pieter Arrest blijkens zijn pas, gediend hebbende onder de

	Bataafse artillerie.
26-02-1801	Willem Martens in huwelijk geweest hebbend met Cornelia Adriaan Vuchts, agterlaatende 4 kinderen
02-04-1805	Hendrina Verhoeven, wed wijlen Arn. van den Boer. Laat geen kinderen na maar vaste goederen, den 20e penning naar fiscus.
17-02-1807	Maria van den Bosch, 12 jaar en laat ouders na
03-02-1808	Franklijn van Amsterdam, 84 jaren, gehuwd geweest en laat geen kinderen of goederen na, onderhouden van de arme tafel van Helvoirt

Niet alleen het kerkhof werd gebruikt als laatste rustplaats, ook de Cruysstraetse kapel zelf was beschikbaar. Voor een kleine vergoeding liet de kapelmeester de vloer openbreken om de laatste wens van een dode te vervullen. In de periode 1734 tot 1786 zijn 35 overledenen in de oude kapel ter aarde besteld. Onder hen enkele vermogende Udenhouters en de twee eerste pastoors van Udenhout. In 1788 is een nieuwe kapel gebouwd, die niet meer als begraafplaats werd gebruikt. De derde pastoor, Lambertus van den Boome, is overleden ná de bouw van de nieuwe kapel. Daarom is pastoor Van den Boome begraven buiten de kapel. Opvallend is dat de eerste drie pastoors zich lieten begraven in of bij de protestantse kapel en niet op hun katholieke kerkhof in Oisterwijk of in Berkel. Blijkbaar wilden ze alle drie persé in Udenhoutse grond worden begraven.
De begraafplaats rond de kapel is in gebruik gebleven tot 1828.

Een akker aan de Groenstraat
Tot ongeveer 1828 is de dodenakker bij de Cruysstraetse kapel in gebruik gebleven. Op 5 mei 1827 koopt de gemeente voor f.400,- van Jan Boom een perceel 'teulland' gelegen aan het zogenoemde Eerste straatje, een zijstraat van de Groenstraat, op de voormalige grond van de Kleine Strijdhoeve. Een klein deel van dit perceel wordt ingericht als algemene begraafplaats, door een afscheiding van eikenpalen met daartussen een doornheg. Maar de grond aan de Groenstraat was nat, het kerkhof vaak ontoegankelijk en de Udenhouters spraken er met minachting over. Het kerkbestuur nam een brutaal besluit. Nog voordat er formeel toestemming was, ging men de doden begraven bij de in 1841 gebouwde Waterstaatskerk. Vanaf dat moment lieten de katholieken zich bij de kerk begraven.
Pastoor Reijs overleed in 1839 en is begraven op de algemene begraafplaats. Veel later verzuchtte pastoor Van Eijl in zijn dagboek dat hij het onbegrijpelijk vond, dat het toenmalige kerkbestuur in 1842 bij de aanleg van het kerkhof rondom de kerk niet had besloten om pastoor Reijs te laten opgraven en een laatste rustplaats te geven achter de kerk. Hij was immers de initiatiefnemer van de bouw van de Lambertuskerk.

Familiekerkhof Le Mire
Op 2 februari 1863 kreeg Théophile Le Mire van Kasteel De Strijdhoef toestemming van het gemeentebestuur van Udenhout om de lijken van zijn schoonmoeder Maria Susanna Johanna van Dopff en zijn dochtertje Wilhelmina Susanne Alexandrie Melanie op te graven en bij te zetten in het nieuwe familiegraf op de openbare begraafplaats. Op het kerkhof liggen anno 2012, afgaande op de aanwezige zerken, 12 leden van de familie Le Mire. De grafstenen zijn alle van zwart marmer en van recente datum. Er zijn twee groepen van vier graven met in het midden een crèmeachtig gekleurde zuil. Op de zuil is een zwarte marmeren plaat bevestigd met de woorden: Le Mire – van Franckenberg en Proschlitz. Hier tegenover liggen nog vier graven. Het kerkhof bevindt zich op een door een beukenhaag afgesloten stuk grond, rechts achterin op het scoutingterrein. Een metalen hekje vormt de toegang.

Hoofdstuk 2

Kerkhof rondom de Lambertuskerk

Een nieuwe kerk, een nieuw kerkhof

Al in 1841 nam het gemeentebestuur van Udenhout het besluit het algemene kerkhof aan de Groenstraat te laten voor wat het was en een nieuw kerkhof aan te leggen bij de in 1841 gebouwde Waterstaatskerk St.-Lambertus.

Pas op 9 september 1843 richtten burgemeester en wethouders zich tot de provincie om formeel goedkeuring te vragen voor het kerkhof bij de nieuwgebouwde Waterstaatskerk. Op 5 december geven Gedeputeerde Staten goedkeuring, maar niet zonder het kerkbestuur een berisping te geven. Er waren tot die tijd al diverse lijken begraven zonder formele goedkeuring.

Het kerkbestuur kocht de gronden links en rechts van de kerk aan, men informeerde de gemeente en men begon gewoon daar te begraven. Joanna van Abeelen, de weduwe van Heiliger van Iersel, was de eerste die daar op 27 oktober 1842 ter aarde is besteld. Het rijzige monument staat aan de rechterkant van de kerk midden tegen de muur van de zijbeuk. Aan weerszijden rusten haar ongehuwde kinderen Josephus van Iersel en Arnolda Petronella van Iersel, weldoeners van de kerk en van het liefdesgesticht St.-Felix, die beiden in 1864 zijn overleden. Haar echtgenoot, Heiliger van Iersel was in maart 1837 op het openbaar kerkhof bij de Groenstraat begraven. Het is vreemd, dat men zijn stoffelijk overschot later niet naar het R.K.Kerkhof heeft overgebracht.

Het tweede grafmonument op het R.K.Kerkhof was dat van Pastoor Verschuure tegenover de buitendeur van de sacristie. Op 20 juli 1843 bepaalde hij in een schenkingsakte “zijn lichaam te begraven in een van steen gemetseld en overwelfd graf, en daarop een hardstenen monument met opschrift en een naar evenredigheid groot kruis, ter waarde van zes, zeven of meer honderd guldens, zooals van den pastoor zaliger J.van Iersel op Den Dungen, te plaatsen, juist tegenover de buitendeur der sacristie”. Pastoor Verschuure overleed een dag voor zijn 64ste verjaardag op 4 juli 1859.

Het R.K.Kerkhof, door pastoor Verschuure in 1842 aangelegd, was maar heel klein. Aan weerszijden van de kerk een smalle strook en achter de kerk maar drie meter diep. Rondom was een wettelijk voorgeschreven hoge muur gebouwd en aan de binnenkant van die muur liep een pad, dat meestal modderig was. Behoudens de grafmonumenten werden er geen kruisen op de graven geplaatst. Aan de straatzijde gaven twee houten poorten toegang tot het kerkhof.

In 1866 liet pastoor Cuijpers het voorplein van de kerk, dat grotendeels nog niet was bestraat, met klinkers beleggen. In 1874 liet hij op de pilasters van de kerkhofmuren ijzeren pinnen met vlechtwerk plaatsen, om de afsluitingsmuur de wettelijk voorgeschreven hoogte van twee meter te geven. In 1890 verving pastoor Van de Wal de vermolmde houten poorten aan weerszijden van het kerkplein door ijzeren poorten.

Uitbreidingen

In 1892 volgde een grote uitbreiding van het kerkhof naar achteren. Die uitbreiding was mogelijk door de vooruitziende blik van pastoor Cuijpers. Op 20 mei 1876 kocht de kerk van de erven Gerardus van Beurden een huis, erf en looierij, gelegen aan de achterzijde van het kerkhof. Pastoor Van de Wal liet huis en looierij in 1892 afbreken en het terrein bij het kerkhof trekken. Hij trok in 1893 de schansmuur van de pastorietuin in rechte lijn door en stichtte aan de rechterzijde van de verworven grond een gebouw, dat al spoedig de catechismuskapel werd genoemd omdat de pastoor daar zijn catechismuslessen gaf.

Verdere uitbreiding van het kerkhof naar achteren leek aanvankelijk uitgesloten, want achter de catechismuskapel en de schansmuur van het kerkhof en de pastorietuin liep een druk begaan pad, waarbij de neringdoenden in de buurt veel belang hadden. Maar in 1902 kwam er een nieuwe pastoor met heel veel belangstelling voor het kerkhof. Everardus van der Heijde is maar heel kort pastoor van Udenhout geweest, van 4 augustus 1902 tot aan zijn overlijden op 1 december 1903. Hij overleed aan suikerziekte, pas 50 jaar oud. De pastoor was een buitengewoon onrustige man, die tot groot verdriet van het kerkbestuur zo ongeveer alles op z’n kop zette. Er waren maanden dat alle ambachtslieden van het dorp voor de pastoor aan het werk waren. De meeste energie heeft pastoor Van der Heijde ongetwijfeld besteed aan een herinrichting van het kerkhof. Hij wist te regelen dat het pad achter het kerkhof werd gesloten en dat de grond bij het kerkhof kwam. Hij kocht de grond aan de andere kant van het pad van de familie Van den Bosch en trok ook die grond bij het kerkhof. Hij had nu ruimte om rechts de catechismuskapel naar achter uit te bouwen en om links het acetyleengebouw te plaatsen. In het midden achter (op de voormalige tuingrond van Van den Bosch) liet hij een overkapte calvarieberg maken, waarvan de beelden zijn geschonken door Willem en Maria Verhoeven. Aan de voorkant heeft hij het kerkhof uitgebreid tot aan de straat. Hij liet schansmuren bouwen en aan de straat hekwerken als een soort poort naar het kerkhof. Hij versierde het kerkhof met slingerpaden, vlaggenstokken, bogen en een rustaltaar. De pastoor had ook nog plannen om er een Lourdesgrot te maken.

Pastoor Van der Heijde maakte het kerkhof geschikt voor het houden van buitenprocessies. Hij hield buitenprocessies op Sacramentsdag, op Maria Hemelvaart, op de feestdag van Sint-Lambertus, op Maria Lichtmis, op Palmzondag, op eerste Paasdag en op Allerzielen. Christina van Kasteren uit een vorige parochie van Van der Heijde schonk aan de pastoor een baldakijn, dat voor het eerst werd gebruikt op eerste Paasdag 12 april 1903.
Pastoor Van der Heijde is begraven, precies midden voor “zijn” calvarieberg.

Geween en tandengeknars
In het begin van de jaren vijftig is de kerk uitgebreid met de twee zijvleugels. Daarvoor was het noodzakelijk om delen van het kerkhof vrij te maken en om de graven van die stukken van het kerkhof op te graven. Er werden veel beenderen en enkele hele skeletten opgegraven. Dat trok natuurlijk de aandacht van de jeugd. Een van de werklui vertelde tegen de jeugd, verwijzend naar de skeletten, “die is in de hemel, die is in de hel, die is in de hemel, die is in de hel ….”. Op de vraag hoe hij dat wist, antwoordde de werkman: “Kijk, die gaat naar de hel, want die heeft nog een gebit, en er staat geschreven: In de hel is er geween en tandengeknars”.
De zerken op de plaats van de zijbeuken kregen een nieuwe plaats links tegen de muur van de pastorietuin.

Op 20 februari 1954 besloot het kerkbestuur in de toekomst geen houten kruisen meer toe te staan.

In 1975 werd duidelijk dat de ideeën over kerkhof van respectievelijk gemeente en kerkbestuur uit elkaar groeiden. Na aanvankelijk op advies van een deskundige te hebben gespeeld met een plan voor een geheel nieuw kerkhof aan de Van Heeswijkstraat, kwam het kerkbestuur al gauw op dit plan terug en mikte op een uitbreiding achter de pastorietuin. Door ruil en koop, onder andere van de Boerenleenbank, kon het kerkbestuur een stuk grond van 30 x 40 meter verwerven. Uiteindelijk vroegen ze in 1978 aan Gedeputeerde Staten van de provincie een uitspraak te doen, en die gaven in 1979 toestemming om de pastorietuin bij het kerkhof te trekken.

Hoofdstuk 3

Andere begraafplaatsen in Biezenmortel en bij kloosters

In de loop van de parochiegeschiedenis kwamen er kloosters in het dorp en bij die kloosters begraafplaatsen.

Huize Sint Felix, 1862
De zusters van Liefde van Huize Sint Felix hadden bij hun kapel een eigen kerkhofje. Later is een aparte hoek van het parochiekerkhof beschikbaar gekomen voor de zusters.

Huize Assisië, 1903
Het kerkhof van Huize Assisië is al aangelegd in februari 1904, kort na de bouw van Assisië. Er was een bewoner overleden en nog tijdens de begrafenisstoet was men aan het werk om het kerkhof te voorzien van de wettelijk vereiste omheining. Het kerkhof is er voor bewoners en voor de broeders Penitenten.

Biezenmortel, 1921
Met de bouw van het Kapucijnenklooster in 1919 werd de basis gelegd voor het kerkdorp Biezenmortel. De Kapucijnen namen de zielzorg op zich. In de beginjaren mocht nog niet gedoopt en getrouwd worden. Om de mensen uit Biezenmortel te kunnen begraven in het dorp waarmee ze zich verbonden voelden, werd aansluitend aan de kloostertuin een kerkhof ingericht. Op 6 november 1921 zegende pater Benedictus het kerkhof in. Heintje van den Brand was de eerste die op 1 februari 1922 op het kerkhof werd begraven. Kenmerkend voor het Biezenmortelse kerkhof zijn de eenheidskruizen waarvan het gebruik nog steeds wordt aanbevolen. De eerste grafmaker was Jaoneke van Nieuwburg. Zijn zoon Wim volgde hem op.

Achter op het kerkhof bij de calvarieberg waren eerder al drie met Biezenmortel verbonden Kapucijnen begraven. Het zijn Heliodorus Kusters, Emilianus van den Berg en Liberatus Boers. Toen het klooster een andere bestemming kreeg zijn in mei 1994 de negenendertig op het eigen kloosterkerkhof begraven Kapucijnen overgebracht naar het parochiekerkhof. Jos Scheffers die destijds de administratie voor het kerkhof bijhield ontwierp een gezamenlijk grafmonument ter nagedachtenis aan alle Kapucijnen die in Biezenmortel hadden geleefd en er waren begraven. Bij de inventarisatie van de graven bleek dat twee kapucijnen in Biezenmortel waren herbegraven die eerst elders een rustplaats hadden gevonden. Het ging om broeder Cosmas en pater Marcellianus. Broeder Cosmas heette in de wereld Joannes Verschuure en was in 1881 in het Gelderse Rossum geboren. Hij overleed op 20 september 1914 in het Kapucijnenklooster in Noord Hollandse Velseroord. Zijn lichaam is later overgebracht naar het kloosterkerkhof in Biezenmortel en in 1994 wederom herbegraven op het parochiekerkhof.

Over de andere Kapucijn is meer bekend. Pater Marcellianus van Brugge was omstreeks 1580 in Brugge geboren en heette in de wereld Joannes Pardo. Hij stamde van vaders zijde uit een belangrijke Brugse familie die zich aan het einde van de vijftiende eeuw vanuit Spanje in Brugge had gevestigd. Zijn moeder behoorde tot de edele Spaanse familie d'Espinosa. De familie Pardo stond bekend als zeer vroom. De familie telde dan ook vele kloosterlingen. Pater Marcellianus was in 1613 de eerste overste geweest van de Kapucijnen in 's-Hertogenbosch. Hij overleed in Den Bosch op 29 november 1637 en werd begraven voor het hoogaltaar in de kapel van de zusters Tertiarissen aan de Uilenburg. Na bijna driehonderd jaar werd de zielsrust van pater Marcellianus verstoord toen in 1929 bij een verbouwing van de kapel de vloer opengebroken werd en men op het graf vlak voor het vroegere hoofdaltaar stuitte. Omdat de Kapucijnen in 1929 in Den Bosch nog niet over een eigen begraafplaats beschikten werd het kistje begraven op het kerkhof van het Biezenmortelse Kapucijnenklooster vanwaar het in 1994 werd overgebracht naar het parochiekerkhof waar het samen met de stoffelijke resten van de andere Kapucijnen in een verzamelgraf werd herbegraven.

Huize Vincentius, 1925
Ook bij Huize Vincentius lag een eigen kerkhof. Een zerk en twee kleine grafmonumentjes zijn te vinden vlakbij de achterdeur van het huidige pand Schoorstraat 2.

De zerk is het grafmonument van de eerste rector van Huize Vincentius, de eerwaarde heer F. Smulders. Hij werd geboren op 20 oktober 1897 in 's-Hertogenbosch. Na zijn priesterwijding volgde de benoeming tot rector "van het Vincentiushuis in Udenhout". Hij leed aan een slepende ziekte en stierf in het ziekenhuis te Tilburg op 3 november 1926, slechts 29 jaar oud. Rector Smulders werd opgevolgd door rector Timmermans.

Hoofdstuk 4

Grafmonumenten

Bij de graven vinden we vooral gedenktekens in de vorm van een kruis of een zerk met een kruis in top, een enkele keer is het kruis op de steen ingehakt als een onderdeel van de frontzijde. In de meest recente geschiedenis blijft het kruis soms ook achterwege. Het graf dient als persoonlijke herinnering, ook al ligt het rond de kerk, en niet meer als een verwijzing naar Allerzielen en de gemeenschap van christenen met Christus. De gedenktekens waren vroeger voor de gewone man in hout, zwart geschilderd met witte letters, en voor de welgestelden in hardsteen. Deze zerken hadden vaak een hoge opbouw, zodat het graf vanaf een afstand gezien kon worden, en was voorzien van een kruiselement en tekst. Johanna Maria van Abeelen, de weduwe van Heijliger van Iersel, heeft het hoogste monument van ca. 4,70 meter. Later nam de hoogte af en kwamen er steeds meer horizontale grafdekkingen. De laatste tijd worden ook andere materialen gebruikt zoals glas, metselwerk en kunststof .

In de zomer van 2012 zijn enkele zerken gerestaureerd om deze waar mogelijk te beschermen tegen verval door weersomstandigheden.

Hieronder volgt een impressie van een aantal zerken op het Udenhoutse kerkhof, beginnend met de vijf rijksmonumenten, de zerken van pastoor Felix Cuijpers, van burgemeester Van Heeswijk, het dubbelgraf van burgemeester Van Iersel en zijn echtgenote Maria van Oorschot en het graf van Johanna Maria van Abeelen, de weduwe van Heijliger van Iersel.

	Pastoor Felix Cuijpers is de zesde pastoor van Udenhout van 1859 tot 1884. Hij heeft de pastorie naast de kerk gebouwd en hij stelde de oude pastorie aan de Kreitenmolenstraat beschikbaar voor de Zusters van Liefde om er onderwijs voor meisjes te geven en zieken en bejaarden te verzorgen. De zusters vernoemden hun klooster naar de pastoor: Huize Sint Felix.

	Burgemeester Van Heeswijk was burgemeester van Udenhout van 1900 tot 1921. Hij veranderde het dorp met de komst van de Boerenbond, de Melkfabriek, Huize Assisië en het Kapucijnenklooster. Hij was ook lid van de Provinciale Staten van Noord-Brabant. Naar hem is de Burgemeester van Heeswijkstraat vernoemd. Hij was gehuwd met Maria van Dijk.

	Burgemeester Van Iersel was burgemeester van 1865 tot 1900. Hij woonde op Schoorstraat 2. Onder zijn burgemeesterschap is in het agrarische dorp de spoorlijn Tilburg-Den Bosch aangelegd en is een steenfabriek gebouwd, waardoor ook arbeiders uit andere dorpen naar Udenhout kwamen. Hij was gehuwd met Maria van Oorschot. Ze hebben beiden een grafzerk, beide rijksmonumenten.

	Joanna Maria van Abeelen, de weduwe van Heijliger van Iersel, was met haar kinderen grote weldoenster van de kerk en van Huize Sint Felix. Vlak na de bouw van de kerk in 1841 heeft deze familie veel van het interieur betaald en zeer waarschijnlijk ook de stijl gekozen, samen met de drie priesterzonen. Dochter Anna heeft het hoofdaltaar geschonken. Dit grafmonument is het eerste graf van het kerkhof en nog altijd het hoogste. Joanna Maria van Abeelen stierf 23 oktober 1842 in de leeftijd van 75 jaar.

	Notarisfamilie Van den Bosch woonde in het huis waar nu de Bloemenhal is gevestigd en had daar een looierij. Het zijn nazaten van de eerste burgemeester van Udenhout Jan van den Bosch. Hoewel notaris Andries van den Bosch een groot gezin had, waarvan de kinderen leerlooiers, notarissen en pastoors werden, stierf de familie in mannelijke lijn uit. Acht van de negen kinderen bleven ongehuwd. Drie ervan liggen begraven op het Udenhoutse kerkhof. Dat zijn Cato, overleden in 1913, Willem, overleden in 1916, en Gerard, overleden in 1917.

	Pastoor Petrus van de Wal was de pastoor van Udenhout, van 1884 tot 1902. In zijn pastoraat kwamen de fraters van Tilburg naar het dorp om er katholiek onderwijs voor jongens te beginnen. Het maakte een einde aan het toenmalige openbaar onderwijs in het dorp. Er kwam een fraterhuis vlak naast de kerk vanwege een schenking van een frater, die het huis had geërfd van een overleden broer. De school werd gebouwd op grond van de parochie.

	Het graf van Paulus Willem Mulder, geboren in Den Haag op 7 oktober 1882, en overleden in Udenhout op 2 maart 1954, en zijn echtgenote Sophia Maria van Dijk. Het zijn de ouders van Willy Mulder, gemeentesecretaris van 1947 tot 1974 en mede initiatiefnemer van Udenhouts Belang.

	Wilhelmus Versteijnen, 1865-1936, was een rasechte bestuurder. In het dorp was hij

	jarenlang lid van het kerkbestuur, lid van de Raad van Toezicht van de Zuivelfabriek en bestuurslid van de harmonie, buiten het dorp was hij lid van de Provinciale Staten van Noord-Brabant. Hij was gehuwd met Wilhelmina Bertens.

	Burgemeester De Goeij was burgemeester van 1922 tot 1936. Op 2 februari 1922 vond de officiële inhuldiging plaats. Hij arriveerde in een auto (een bijzondere gebeurtenis in die tijd) bij het versierde Udenhoutse raadhuis. Burgemeester De Goeij was op 9 augustus 1874 in Drunen geboren en overleed te Udenhout in de avond van 18 maart 1936. Hij was gehuwd met Maria van Kempen.

	Pastoor Petrus van Eijl was pastoor van Udenhout van 1903 tot 1939 en is voor de oudere Udenhouters de pastoor van het Rijke Roomse Leven. Hij was sociaal zeer actief, vooral voor de jeugd, bouwde een patronaat en richtte een bibliotheek op. Voor de geschiedenisliefhebbers van Udenhout heeft hij een belangrijke rol gespeeld door een dagboek bij te houden en het parochiememoriaal goed te onderhouden.

	Pastoor Petrus Verschuure is de bouwpastoor van de Udenhoutse kerk, die werd ingezegend op 7 oktober 1841. Het is zijn levenswerk geworden. Op zijn grafmonument staat: *Hij stierf vol verdiensten in hetgeen hij gedaan, gesticht en voorbereid heeft.* Dit "voorbereid" sloeg op het toekomstige liefdesgesticht, waarvoor hij een aanzienlijke som geld had nagelaten. De in Zwaluwe geboren bouwpastoor was 22 jaar pastoor van Udenhout, van 1837 tot 1859.

	Cornelis Scheffers was geboortig van Cromvoirt, werkte bij de Spoorwegen, eerst als spoorwegarbeider, later als seinwachter. Met dat beroep kwam hij in 1906 met zijn gezin naar Udenhout, waar hij twee jaar eerder was getrouwd met de Udenhoutse Maria van de Velden. Hij kwam vooral op voor de arbeiders,

	was agent voor de Centrale Volksbank, hij was voorzitter van de geitenfokvereniging en hij was gemeenteraadslid van 1923 tot 1940, het jaar van zijn overlijden.

	Notaris Josephus Verkuijlen, geboren in Schijndel 1844 en overleden in Udenhout 1921, gehuwd met de Udenhoutse Wilhelmina van den Hout 1854-1893. Hij was notaris in Udenhout van 1886 tot 1900.

	Jacobus Verhoeven, geboren in 1855, huwde Joanna Willems. Kubke overleed op 23 juli 1901, vlak voor zijn 46e verjaardag. Op 25 september van dat jaar werd zijn zoon Jacques geboren, de latere pastoor van Sterksel.

Oorlogsgraven
Op de kerkhoven van Udenhout en Biezenmortel vinden we ook oorlogsgraven.

In Biezenmortel vinden we het graf van de toen 28-jarige Biezenmortelse soldaat Franciscus Martinus van de Pas. Hij sneuvelde in de nacht van 13 op 14 mei 1940 te Middelburg. Zijn lichaam is op 10 januari 1941 overgebracht naar het parochiekerkhof van Biezenmortel.

In de nacht van 16 op 17 juni 1944 omstreeks 1.30 uur stortte in Biezenmortel een Engelse viermotorige bommenwerper neer. De romp van het vliegtuig lag op de Biezenmortelsestraat nabij de Capucijnenstraat. Een Engelse soldaat overleefde de ramp, zes Canadese soldaten sneuvelden. Het waren Joseph Maxwell Mc Pherson, Edmund Guinan, piloot Alan Gilmore Fairless, navigator Herbert Grant Robinson, bommenrichter George O. Massicotte en Donald Clifford Mc Pherson. Zij zijn begraven op het kerkhof van Biezenmortel.

Op 18 september 1944 stortten in Udenhout/Biezenmortel twee Amerikaanse vliegtuigen neer. Bij het tweede vliegtuig vielen geen doden, bij het eerste wel. Het eerste vliegtuig was een Liberator, een viermotorige bommenwerper. Dit vliegtuig was bij de luchtlandingsoperatie Market Garden echter niet geladen met bommen maar met twee ton voorraad bestemd voor de troepen die daags te voren bij Son geland waren. In de namiddag was het vliegtuig als leider van een V-formatie van twaalf machines op de terugweg. Tussen Haaren en Oisterwijk werd het door het Duitse afweergeschut uit de lucht geschoten. Een bemanningslid werd bij de landing uit het toestel geslingerd en werd zwaar gewond naar het ziekenhuis vervoerd. De overige negen bemanningsleden overleefden de landing niet. De gesneuvelden waren gezagvoerder Kapitein J.Hunter, 2e piloot Kapitein A.Mitchell, navigator 1ste luitenant H.Parker, bommenrichter 1e luitenant J.Granaat, neusschutter 1e luitenant W.Byrne, boordtechnicus T.St.C.Hutson, radiobediener T/Sergeant B.Monpalbana, rechterrompschutter S/Sergeant J.Evers en afwerpleider Priv.G.Parrish. Zij werden op 23 september 1944 op

het kerkhof van Biezenmortel begraven. Na de bevrijding werden de lichamen in juni 1945 overgebracht naar de geallieerden-begraafplaats in Margraten.

Bij de bevrijding van Udenhout en Biezenmortel zijn drie geallieerden, behorend tot het bevrijdingsleger de "Desert rats" omgekomen. Het zijn Moelwyn Howell Jones, Reginald Frederick Blackmore en William Joseph Curtis. Deze drie gesneuvelde Engelse soldaten liggen begraven op het kerkhof van Udenhout.

Na de Tweede Wereldoorlog kwam er aan de Schoorstraat een kapelletje uit dankbaarheid en ter herinnering aan de oorlogsslachtoffers.

Grafschriften
Op veel graven staan toepasselijke teksten, die soms persoonlijke herinneringen aan de overledenen zijn. De inhoud van de teksten veranderen rond 1960 van Godgericht naar mensgericht.

Vol verdienste in ’t geven voor zijne gemeente vele jaren gedaan en ging gesticht en voorbereid heen. Doch die dit leest, bid God dat zijne werken hem in de hemel volgen en hij in vrede ruste.
Heer ik heb de luister van uw huis bemind, de woonplaats van uw heerlijkheid.
Zijn nagedachtenis zal niet vergaan en zijn naam zal steeds in aandenken blijven.
Bij allen stond zij in de hoogste achting omdat zij zeer Godvreezend was. Zij ruste in vrede.
Gedenk de zorgen die wij aan U hebben besteed.
Zijn gedachtenis zal niet vergaan en de gemeente zal zijn lof verkondigen. Hij ruste in vrede.
Hier rusten in afwachting van hun zalige opstanding mijne dierbare ouders.
Mijn Jezus Barmhartigheid
Beminde parochianen bid voor mij.
Christe Eleison
Wel verloren maar niet vergeten.
Een vriend en voorbeeld voor altijd.
We zullen je nooit vergeten.
Ik ben pas echt vergeten als iedereen mij vergeten is.
Moeder gaf ons liefde, als water in de zee, en dat gaat nooit verloren, dat draag je met je mee.
Voor wie leeft in eenvoud, is het leven eenvoudig.
Nu mijn handen niet meer kunnen raken raak je mijn hart nog duidelijk.
Wie niet weet wat liefde is die heeft niets aan zijn leven.
Vrede en alle goeds.
Wij huilen om de stilte na jouw bestaan.
Voor altijd in ons hart.
We staan niet altijd stil bij het woord ‘samen’ maar het is een groot verlies als ‘samen’ uit je leven is.
De zon scheen, de vogels floten, de bloemen bloeiden en toen werd het stil.

De bomen op het kerkhof
Op de toenmalige achtergrens van het kerkhof plantte men twee jonge rode beuken. Later is het kerkhof naar achter uitgebreid, waardoor de twee beuken nu midden op het kerkhof staan. De monumentale bomen zijn nu zo’n 160 jaar oud.

Pastoor Prinsen heeft in het najaar van 1948 enkele beukennootjes in de grond gestopt op het kerkhof. Een ervan heeft wortel geschoten en de jongeling werd driemaal verplant. Zodoende werd het boompje een boom met stevige wortels. Jaren later kreeg de boom een plekje in de tuin van het woonhuis van de pastoor aan de andere kant van de Slimstraat. Er werd een bordje bij geplaatst: “Oktober 1948 beukennootjes op het kerkhof in de grond gestopt. In 1970 meegenomen naar de Slimstraat 22”. Deze inmiddels drieëndertigjarige beuk heeft in 2005 een klein beukenboompje voortgebracht. Kees Simons ontdekte het boompje tijdens het koffiedrinken op een zomerse zondagochtend. Na zes jaar liefdevolle verzorging is de boom op 3 december 2011 verplaatst naar het nieuwe gedeelte van het kerkhof in een vooraf gegraven plantgat voorzien van vruchtbare aarde. Bij het plaatsen van de boom was ook Harrie van Iersel aanwezig, die de wortels als gezond kon typeren. Maar nadat de boom was geplant en het plantgat geheel was gedicht, nam Harrie een snoeimes en knipte de jonge beuk in de juiste vorm.

Hoofdstuk 5

Kunst op het kerkhof

De taal van graftekens

Graftekens spreken door middel van inscripties, de vorm, het materiaal en de decoraties. Deze vier elementen vormen samen de taal van het grafteken. De primaire taak is het markeren van de plaats waar de persoon is neergelegd. De omvang van een grafteken kan variëren van een grafnummer, een grafsteen tot een grafmonument.
De vormgeving van grafmonumenten zijn een uiting van een gevoel van verlies, hoop op eeuwig leven of een geloof in de verrijzenis. Lange tijd was het kruis als teken van de dood van Christus en geloof in de belofte van eeuwig leven het meest aanwezig zowel in steen, ijzer of hout uitgevoerd. Bij het meestal verticale grafmonument was aanvankelijk de hoogte belangrijk en een hekwerk om het graf. Rond het jaar 1900 kwam een aedicula-vormig achterstuk, enkele meters hoog, en een horizontale zerk. De aedicula (Latijn voor tempeltje) s een aan de klassieke kunst ontleend versieringsmotief, bestaande uit twee pilasters ter weerszijde van een ondiepe nis en bekroond met een fronton. Later wordt het achterstuk steeds lager, verdwijnen geleidelijk de kruizen. Er komen stenen banden die het graf omlijsten of granieten en hardstenen platen die het graf afdekken. Tegenwoordig wordt ook glas gebruikt.

Het stenen monument werd vaak voorzien van decoraties als symbolen van vergankelijkheid, geloof, hoop en liefde of beroep. De symbolen van vergankelijkheid en verlies zijn hier de zandloper met zeis en fakkel, de afgebroken bloem, een doodshoofd, een afgebroken zuil (familiekerkhof Le Mire), een boom die zijn vruchtbaarheid en bladeren verliest, een gevallen engel, een vogel die wegvliegt en emaillen portretten. Geloof hoop en liefde worden weergegeven met kruis, anker en vlammend hart, ineengestrengelde handen, het Lam Gods in de overtuiging dat zachtheid ondanks lijden de dood zal overwinnen, een calvariegroep met Maria en Johannes onder het kruis en de trap, de opgaande levensweg, naar de nauwe poort van de hemel. De beroepssymbolen zijn de kelk voor een priester, een krakeling voor een bakker, een harp voor een dirigent of een vogel voor een vogelkenner.

Leo Bäumler

De Beierse beeldhouwer Leo Bäumler heeft voor enkele Udenhoutse families grafmonumenten gemaakt, zoals voor de familie Burgmans, de familie Haen-Boom, pastoor Prinsen, de familie Schoonus-Grimm, de familie Vermeer en voor Kees de Weijer.

De Beierse beeldhouwer Leo Bäumler verbleef na zijn studie enkele jaren in Udenhout op initiatief van pastoor Prinsen. Het grootste deel van de tijd in Udenhout besteedde hij aan de kopstukken van de kerkbanken. Daarnaast vernieuwde hij ook de kapel van St. Felix. Hij maakte daarvoor een nieuw altaar, twee communiebanken, sneed een tabernakel en belegde dat met bladgoud. Als bekroning sneed hij ook nog een nieuw crucifix. Verder maakte hij de koppen van de pomp in de Kreitenmolenstraat. Ook deed hij vele particuliere opdrachten binnen en buiten Udenhout.

Hoofdstuk 6

Oude gebruiken en tradities

Bron Heemcentrum 't Schoor "Over de Parochie", 2006

Bedienen

Iemand die erg ziek was, kreeg de laatste sacramenten. Die bestonden uit biechten, het H.-Oliesel en daarna de communie. Iemand die de laatste sacramenten kreeg werd in de gewone spreektaal "bediend". Als de priester aankwam om de laatste sacramenten toe te dienen, stonden op een tafeltje de volgende attributen klaar: een kruisbeeld, twee kandelaars met brandende kaarsen, wijwater, een palmtakje en wat watjes voor de zalving. Was een zieke buiten bewustzijn, dan werd hem de absolutie gegeven, zonder dat hij zijn zonden had beleden. Vaak werd ook de pauselijke zegen in het stervensuur gegeven. Maar het tij kon keren en de zieke kon weer aan de beterende hand geraken. Als het dan na een tijd weer slechter ging, kreeg de zieke opnieuw de laatste sacramenten. Zo kon iemand meerdere keren bediend worden. Iemand, die was bediend, werd in de kerk afgelezen en voor hem of haar werd gebed gevraagd. Iemand "stond dan op het gebed".

Bidderij

Was iemand bediend, dan kwam de buurt bij elkaar om de rozenkrans te bidden; men ging dan naar de zogenaamde *bidderij*. Men bad drie rozenhoedjes met de geheimen van de rozenkrans en tot besluit de litanie van Maria. Dat gebeurde dan drie dagen achter elkaar. Ook de wat oudere buurkinderen moesten er naar toe. Een van de buren bad voor: "weesgegroet Maria …tot…schoot" en de rest bad na: "Heilige Maria …tot…amen". Er was nogal verschil in snelheid waarmee voorbidders konden bidden. Ik herinner me als kind wel voorbidders waar nauwelijks een woord van te verstaan was. Alles ging op dezelfde toon. Al met al duurde die rozenkrans* een eeuwigheid. Soms werd ook een litanie* gebeden. Het volk antwoordde dan "bid voor ons", dat ging zo onduidelijk dat ik altijd dacht dat men "bid frans" zei. De hele buurt zat dan bij elkaar en om voldoende zitplaatsen te maken werden planken over stoelen gelegd. Het gebeurde ook wel, dat de bidderij in de kerk was. Het gebruik gaf een gevoel van saamhorigheid.

Thuis opgebaard

Bij een sterfbed baden de aanwezigen "de gebeden van de stervenden", totdat de zieke overleed. Heel vrome katholieken stierven met een brandende kaars in hun gevouwen handen, ten teken dat ze gereed waren. De buren moesten daarna van alles regelen en de naaste buurman die het dichtst bij de kerk woonde, diende het initiatief te nemen.

Na het overlijden werden de raamluiken gesloten. De dode werd afgelegd en met een doodshemd aangekleed, want kleding was kostbaar.

Als eerste gingen de buren de rozenkrans bidden. De eerste dag bij de naaste buurman, vanaf de tweede dag vond het bidden plaats ten huize van de overledene. Het was gebruikelijk, dat de dode thuis lag opgebaard. Daarna gingen de buren de familie van de overledene *bidden*. Dat wil zeggen aanzeggen van en uitnodigen voor de begrafenis. Als de familie wat verder weg woonde dan verpachtte de buurt het bidden aan jongelui. De buurt betaalde de pacht uit. De familie van de overledene onthaalde de aanzegger vaak op eten, vooral als hij van ver moest komen. Verder moest de buurt het dragen van de overledene bij de begrafenis regelen. In feite regelden de buren alles wat tegenwoordig een begrafenisondernemer doet. Bovendien zorgden ze voor het waken bij de dode. Dan moest er nog geld opgehaald worden om missen te laten doen voor de zielsrust van de overledene. Voor het huis kwam een strooike te staan, zolang de dode "boven aarde stond". Een busseltje stro werd voor het huis van de overledene gelegd en daaromheen een aantal zwarte plankjes met op elk plankje een wit kruis en daarboven een plank met daarop een doodshoofd. Het strooike kon geleend worden bij huize St.-Felix. De strooikes waren keurig gebonden en konden dus lang mee. In het buitengebied maakte men soms zelf de strooikes, die met een paar stenen werden opgebouwd.

Bij een kind gebruikte men het zwarte strooike niet, maar werden vier stenen met een busseltje stro aan de straat gezet. Daarop kwamen papieren bloemen te liggen. De jeugd droeg het kinderlijkje naar de kerk en er waren dan ook bruidjes bij die bloemblaadjes of geknipte confetti strooiden. De kinderbaar was lichtblauw geschilderd, de engelenkleur. Ook de bidprentjes van kinderen hadden vaak een blauwe rand.

Rouwstoet

Totdat er begrafenisondernemers kwamen verzorgden de buren het dragen van de dode naar de laatste rustplaats. Na het sluiten van de kist baden de buren enkele onzevaders en weesgegroeten gevolgd door de aanroeping: "Heer geef hem de eeuwige rust". Als het huis ver van het centrum stond, reed men de lijkkist met een kar tot de rand van de bebouwde kom. Daar werd de kist op een draagbaar gezet en dan naar de kerk gedragen. Bij elke kruising en elke heul stopte men. Dat laatste wil zeggen: bij elke buis dwars onder de weg door of bij een brug. Waar dit gebruik vandaan kwam, is niet bekend. De buren droegen de kist ook de kerk in en daarna naar het kerkhof. En tot slot lieten ze de kist zakken in het graf, dat door de doodsgraver was gemaakt.

Rouwdienst
Bij de rouwdiensten werd de kist van de overledene tot voor in de kerk gedragen. De priester droeg een zwart kazuifel, later veranderde dat in paars. Er was nogal verschil tussen rijk en arm. Voor gewone doden was de dienst vroeg in de ochtend uiterlijk om half tien. Bij rijken was de kerkdienst om elf uur. Het was een H.Mis met drie heren. De kerk was rijkelijk versierd met rouwkleden, kaarsen en dergelijke. Bij de armsten stond er alleen een bord voor in de kerk ten teken van rouw. Wat mij altijd is bijgebleven is het verschil in uitvaartdiensten. Hoe armer iemand was hoe sneller de uitvaartdienst was afgelopen. Wilde men een gezongen mis en toch goedkoop uit zijn dan zong alleen Wim Blankers, de organist. Voor een dure uitvaart was het kerkkoor meestal nagenoeg compleet, tenslotte werkten de meeste koorleden wel in het dorp en namen makkelijk de gelegenheid om te gaan zingen. Het leverde ook extra inkomsten op voor de kas van het koor en voor de zangers persoonlijk. Voor de goedkoopste begrafenis werd de gewone, gelezen mis van acht uur gebruikt. Dan was er tot in de veertiger jaren nog een bijzonder gebruik. Er was een scheiding van mannen en vrouwen met uitvaarten. Een andere typisch Udenhoutse gewoonte: Iedereen moest 5 keer offeren. Een schaal stond op de communiebank, een vast naast de communiebank in de muur, een offerblok achter in de muur en een schaal achter in de kerk. Iedereen liep daar langs en gaf een offer. Daarna kwam de kerkmeester nog met de schaal. Pas daarna werden de prentjes uitgedeeld.
De pastoor las na het evangelie alle bestelde missen voor.

Als men de overledene de kerk uitdroeg luidden de kerkklokken en klonk het lied “In paradisum”.

In paradisum deducant te angeli;
in tuo adventu suscipiant te martyres
et perducant te in civitatem sanctam Jerusalem.
Chorus angelorum te suscipiat
et cum Lazaro, quondam paupere,
aeternam habeas requiem.

Mogen de engelen u geleiden naar het paradijs;
dat de martelaren bij uw komst u zullen ontvangen
en u binnenleiden in de heilige stad Jeruzalem.
Moge het koor van de engelen u ontvangen
en moge u met Lazarus, eens een arme,
de eeuwige rust ontvangen.

Het was lang gebruik dat na de begrafenisplechtigheid op het kerkhof het volk terugging naar de kerk voor de kruisweg.

Koffietafel
Na de mis was er over het algemeen een eenvoudige koffietafel met alleen witbrood en oude kaas. Die vond plaats in het sterfhuis en werd door de buren verzorgd. Later ging men hiervoor buitenshuis naar een café en als het sterfgeval niet te pijnlijk lag, dan werd er als slot ook wel één borrel per persoon geschonken.

Zes weken rouw
Na een begrafenis bleven de naaste familieleden nog een jaar en zes weken in de rouw. Men droeg dan zwarte kleding. Degenen die geen zwart pak hadden, kregen op hun linker arm een lapje stof in de vorm van een ruit of een zwarte rouwband. Toen ik in de hoogste klassen van de lagere school zat, moest ik geregeld naar een uitvaart. De twee hoogste klassen moesten daar naar toe, omdat een kindergebed beter verhoord werd, zei men toen. Als tegenprestatie was het gebruik dat de scholen getrakteerd werden op zogenaamde “dooimoppen”. Dat was een ronde koek die koekfabriek Victoria uit de Groenstraat hiervoor speciaal bakte. Ook de klassen die niet naar de kerk waren geweest kregen deze koeken. Maar die baden daarvoor op school wel speciaal voor de overledene.

Hoofdstuk 7

Rouw in de Udenhoutse kerk

Een fotocollage

Hoofdstuk 8

Het oudste Udenhoutse bidprentje dateert van 1824

Hoewel er al bidprentjes van vóór 1700 bekend zijn is het oudste thans bekende Udenhoutse bidprentje in 1824 uitgegeven. Bidprentjes zijn herinnerings- of gedachtenisprentjes die aanvankelijk werden geschreven en later gedrukt over een overleden persoon en werden bewaard in kerkboeken.

Het gebruik van deze prentjes is een katholieke traditie. Ze werden in het begin ook wel knekelprentjes genoemd of santjes, afgeleid van sanctus dat heilig of verheven betekent. Het zijn grensdocumenten in de tijd, die herinneren aan wat voorbij is. Ze roepen op om voor de overledene te bidden, tegen de angst voor het oordeel en om zo een verblijf in het vagevuur te bekorten. Daar werd je gezuiverd van alle zonden en schuld. Het vagevuur werd beschouwd als het voorportaal tot de hemel. Zo zag men toen het leven na de dood. Het prentje had een drievoudige functie. Het was een oproep tot gebed, een hulpmiddel om de herinnering aan de overledene levend te houden en een hulpmiddel om de achterblijvers te troosten en innerlijke rust te geven.
Het uitgeven van prentjes begon in de stad en voor welgestelde families en priesters. Dat was ook in Udenhout het geval.
De oudste bidprentjes van Udenhout zijn, voor zover bekend, van pastoor Lambertus van den Boome uit 1824 en van de welgestelde (burgemeesters)familie Van den Bosch uit 1828. Het vignet is bij beide prentjes een kruis en doodshoofd. Dan volgt het verzoek tot gebed voor de ziel van de overledene. Bij de pastoor ontbreken de geboortedatum en de geboorteplaats (Lierop). Er wordt wel de leeftijd in jaren en dagen genoemd zodat hij in 1749 blijkt te zijn geboren. Ook worden zijn functies genoemd als deken en pastoor. Bij Van den Bosch ontbreken de geboortedatum en de geboorteplaats (Haaren). Door de leeftijdvermelding kan worden vastgesteld dat hij in 1736 zal zijn geboren. Uit mijn onderzoek blijkt dat hij echter gedoopt is op 17 september 1734. Zijn naam is afgekort tot Andr. Zijn doopnamen waren Andries Cornelis. Als zijn huisvrouw en echtgenote wordt vermeld Maria Vermeer. Haar doopnamen waren Maria Adriana. Ze worden allebei met de roepnaam of de afkorting daarvan vermeld. Maria blijkt zijn tweede echtgenote te zijn. De eerste (Cornelia Wijnand Verhoeven) was overleden en wordt niet vernoemd. Feitelijk is het ook niet het overlijdensbericht van Andries van den Bosch maar van Maria Vermeer. Hij was al in 1802 overleden en nu wordt vermeld dat Maria Vermeer in 1828 is overleden. Zij blijkt in 1741 geboren en werd 87 jaren oud. Het is feitelijk het overlijdensprentje van Maria Vermeer. Blijkbaar was er bij het overlijden van Andries geen prentje uitgegeven en wordt dit nu alsnog gedaan door hem als eerste te vernoemen. Het kan ook zijn dat vrouwen toen nog altijd op de tweede plaats kwamen als de vrouw van de man.
Bij Lambertus van den Boome zijn twee Bijbelteksten, een oproep om te bidden en een verzoek om erbarmen. Het wordt afgerond met een smeekbede om hem niet te vergeten.
Bij Andries van den Bosch wordt voor beide echtelieden een tekst opgenomen om aan te geven dat ze godvruchtige mensen waren geweest. Hij werd godvruchtig genoemd door zich aan de geboden te houden en zij door veel te bidden. Ze kregen 11 kinderen waarvan er 4 nog in leven zijn bij het overlijden van de moeder. Uit het eerste huwelijk waren er 3 kinderen. Kennelijk was er wel enige twist geweest in de familie. De kinderen worden met een bijbeltekst uit de brief van Paulus aan de Filippenzen 2,1-3 opgeroepen om zich bescheiden en nederig te gedragen en zo ruzie te voorkomen.
Beide prentjes worden afgesloten met R.I.P. (requiescant in pace, rust in vrede).

Hoofdstuk 9

Bekende Udenhouters buiten Udenhout begraven

Vele Udenhouters zijn begraven buiten Udenhout. Daaronder natuurlijk priesters, die in hun laatste parochie zijn begraven, en religieuzen, die op het kloosterkerkhof hun laatste rustplaats vonden.

Baron Willem van Dopff, 1794
De bouwer van kasteel De Strijdhoef, Willem van Dopff, doorliep een prominente loopbaan in het leger van de prins van Oranje. Eind 18e eeuw was hij garnizoenscommandant van de stad Amsterdam.
De verkeerde behandeling van een vroegere wond, opgelopen tijdens een militaire actie, veroorzaakte zijn dood op 30 juli 1794 te Amsterdam. Hij werd er begraven op 2 augustus in de Nieuwe Kerk en waarschijnlijk bijgezet in het graf van schout-bij-nacht Wolber Jan Bentinck. In het oud-archief van het kasteel De Strijdhoef is een specificatie van de begrafeniskosten bewaard gebleven. Die bedroegen ƒ812,-. Daaronder was een bedrag van ƒ196,- voor veertien dragers, ƒ144,- voor zes aansprekers en ƒ196,- voor een detachement militairen dat aan de Nieuwe Kerk geposteerd was.

Frater Andreas van den Boer, 1917
Men zegt dat Jan van den Boer de eerste was die op 24 november 1841 werd gedoopt in de toen nieuwe Waterstaatskerk. Jan groeide op aan de Houtsestraat, op de Slijkhoef in Biezenmortel en in Helvoirt. Als religieus leefde frater Andreas in de geest van zijn geloften van armoede, sober en eenvoudig. Zijn gehoorzaamheid aan de kloosterregel van de fraters van Tilburg was voor zijn tijdgenoten spreekwoordelijk. Hij was dienstbaar. Hem was niets te veel en niets te weinig. Zijn deugdzaamheid was opvallend, ook voor hen die met hem leefden. Men zei van hem: “Als we allemaal zo gehoorzaam zouden zijn als frater Andreas, dan zou, zoals vroeger, één overste genoeg zijn voor duizend monniken”.
Het graf van frater Andreas van den Boer heeft een plaatsje gekregen in de kapel van de fraters aan de Gasthuisring in Tilburg. Ook in de Udenhoutse kerk hangt een plaquette van de frater.

Monseigneur de Bever, 1919
Monseigneur Willem de Bever, geboren in Den Duin, kwam vanaf 1868 als missionaris te werken in Amerika, eerst in Redfort Michigen. Op het einde van zijn actieve periode kwam hij in 1898 als geestelijk verzorger terecht op het pas gestichte en groeiende opleidingsinstituut van de Nazareth Academy in Kalamazoo County. Nazareth was dan nog een zelfstandige gemeente, nu een wijk in het oosten van Kalamazoo City. Kalamazoo ligt ongeveer 150 km ten westen van Detroit. Willem is in het najaar van 1899 naar Detroit vertrokken. Gedurende de maanden ná zijn vertrek uit Nazareth liet Father De Bever een mausoleum bouwen op de nieuwe "Gate of Heaven"-begraafplaats van Nazareth. Deze gedachteniskapel met daaronder de grafkelder was groot genoeg voor zes graven. Achter de entree was een gewijd marmeren altaar zodat er een H.-Mis kon worden opgedragen.

Meneer Willem van Iersel, 1925
De Udenhouter Willem van Iersel, in het dorp bekend als meneer Willem en als gouden Willem, heeft bij zijn dood grond geschonken aan de bisschop van Den Bosch, waarop enkele jaren later Huize Vincentius is gebouwd. Nog tijdens zijn leven heeft hij tevergeefs geprobeerd het Kapucijnenklooster, dat na veel vijven en zessen in Biezenmortel is gebouwd, op zijn grond te laten bouwen even buiten Biezenmortel. Meneer Willem bood daarna zijn grond aan de Udenhoutseweg onder Helvoirt aan aan 'de paters van Uden'. Een jaar later bouwen zij daar het missiehuis Sint Lambertus. De paters verlaten het missiehuis in de jaren zestig. Het huis wordt dan omgebouwd tot het bejaardentehuis 'Johannes de Deo'. Weer later wordt het complex omgedoopt tot het huidige conferentieoord Emmaus. Willem van Iersel is begraven op het kerkhof van dit missiehuis. Later is hij herbegraven in Teteringen. Maar de zerk staat nog altijd in Helvoirt.

Inhoudsopgave

1 Voorgeschiedenis

2 Kerkhof rondom de Lambertuskerk

3 Andere begraafplaatsen in Biezenmortel en bij kloosters

4 Grafmonumenten

5 Kunst op het kerkhof

6 Oude gebruiken en tradities

7 Rouw in de Udenhoutse kerk

8 Bidprentjes

9 Bekende Udenhouters buiten Udenhout begraven